

Lipiennik Loesela

1. O gatunku

Lipiennik jest niepozornym storczykiem, którego nazwa gatunkowa upamiętnia słynnego niemieckiego botanika. W przeciwieństwie do wielu swoich okazałych i barwnych krewniaków z rodziny storczykowatych kwiaty ma skromne – drobne, żółtawozielone i wykształca zwykle tylko dwa liście.

Nasiona lipiennika (podobnie jak wielu innych storczyków) praktycznie nie zawierają substancji odżywczych, więc aby móc wykiełkować, potrzebują partnera, który im w tym pomoże. W tym celu musi dojść do kontaktu nasiona ze strzępkami grzyba, z którym lipiennik wchodzi w ścisłą, skomplikowaną relację. Może mieć ona bardzo różny przebieg i charakter. Przede wszystkim nie do końca wiadomo, kto tu z kogo korzysta i czy to jest „współpraca”, czy „wykorzystywanie” grzyba przez storczyk (albo odwrotnie). Ten typ współżycia dwóch organizmów nazywamy mikoryzą.

Jak trudny jest dla lipiennika proces wzrostu, świadczy fakt, że pierwszy liść pojawia się dopiero w 3-4 roku życia rośliny, a kwiaty możemy zobaczyć dopiero po około siedmiu latach. Pod względem rozmnażania lipiennik jest dość samowystarczalny, ponieważ radzi sobie poprzez samozapylenie, czemu sprzyjają... krople deszczu.

Ciekawą cechą lipiennika są – ukryte zwykle w kobiercu mchów – organy podziemne, czyli – jak mówią specjaliści – pseudobulwy. Z jednej z nich (zeszłorocznej) wyrastają liście i pęd zakończony kwiatostanem, natomiast w drugiej (tegorocznej) lipiennik magazynuje substancje odżywcze, które pozwolą mu wypuścić pęd w przyszłym sezonie.

Lipiennik należy do tych naszych storczyków, które spotkać można wyłącznie na otwartych, bezleśnych mokradłach. Jego ulubionym siedliskiem są torfowiska niskie (zwane też mechowiskami), czyli takie, które rozwijają się w miejscach zasilanych wodami gruntowymi, z bujną warstwą mchów.

2. Problemy

Najpoważniejszym zagrożeniem dla gatunku jest przesuszenie i zanik otwartych torfowisk. Wskutek niedoboru wody przyrastający przez setki, a zwykle tysiące lat torf ulega rozkładowi (utlenieniu), a żyzność siedliska wzrasta. Umożliwia to rozwój gatunków ekspansywnych – wysokich bylin, drzew i krzewów – które, rozrastając się, eliminują rośliny typowe dla naturalnych torfowisk, takie jak lipiennik. Sukcesja prowadzi wówczas do przekształcenia się otwartych mokradeł w lasy i zarośla. Zarastanie stanowisk lipiennika powoduje więc odcięcie tych drobnych, światłolubnych roślin od niezbędnego do ich rozwoju, pełnego oświetlenia i zanik odpowiedniego siedliska. Procesy te przyspiesza zaniechanie tradycyjnego koszenia łąk bagiennych.

3. Działania

Ochrona lipiennika polega przede wszystkim na zachowaniu jego siedlisk, czyli silnie podmokłych, mszystych torfowisk niskich. Jako że takie mokradła są często przesuszone, najczęściej konieczna jest poprawa ich uwodnienia. Ponieważ należy on do roślin wybitnie światłolubnych, a do tego do niezbyt okazałych, niezbędną formą poprawy warunków siedliskowych jest wycinanie ekspansywnych drzew i krzewów oraz wykaszanie roślinności na jego stanowiskach.

4. Przykłady

Zabiegi ochronne w ramach projektu prowadzone są na powierzchni prawie 10 ha w 3 obszarach Natura 2000.

W Nadleśnictwie Czarniejewo lipiennik został odkryty 6 lat temu na 2 stanowiskach, w najniższym zagłębieniu bagna zarastającego wierzbą i trziną. Stwierdzono, iż torfowisko może skrywać znaczny rezerwuuar nasion tej rośliny, warto więc odbudować dobre warunki siedliskowe. W tym celu już dwukrotnie usuwano zarośla wierzbowe, a teren kilkunastu arów w bezpośrednim sąsiedztwie storczyków jest koszony dwa razy w roku. Wycinana i usuwana jest głównie trzcina: latem, jeszcze przed kwitnieniem na przełomie czerwca i lipca oraz zimą, już po sezonie wegetacyjnym. Odsłonięcie terenu ma zapewnić lipiennikom optymalną ilość światła.

Niezależnie od ochrony czynnej prowadzonej w ramach projektu nadleśnictwo stara się również o utrzymanie właściwych stosunków wodnych na torfowisku, powstrzymując odpływ wody z jego obszaru.

5. Ciekawostki

Lipiennik Loesela jest jedynym europejskim lipiennikiem, ale na świecie występuje ponad 350 gatunków, które rosną na wszystkich kontynentach oprócz Antarktydy, a nawet na wielu oceanicznych wyspach. Część z nich to epifity (rośliny rosnące na innych roślinach) w lasach równikowych.

Na przestrzeni XX wieku gatunek, dawniej spotykany w niemal całej Polsce, zanikł lub stał się wielką rzadkością niemal wszędzie oprócz pojezierzy w północnej części kraju. Wyjątkiem od tej reguły są zaskakujące, nowo powstałe stanowiska w stworzonych przez człowieka, rozległych, podmokłych wyrobiskach piasku w Dąbrowie Górniczej na Wyżynie Śląskiej, gdzie lipiennik odnalazł korzystne warunki rozwoju na mokrych piaskach.

Mimo niepozornego wyglądu i niewielkich rozmiarów lipiennik Loesela stanowi dla wielu miłośników rodzimej przyrody „botaniczną perełkę” i przedmiot często długotrwałych (jako, że jest zwykle bardzo rzadko spotykany) poszukiwań.

Podczas konfliktu wokół planów budowy obwodnicy Augustowa przez torfowiska w dolinie Rospudy, populacja lipiennika Loesela, gatunku z Załącznika II Dyrektywy Siedliskowej, która liczyła ponad 10 000 osobników, a tym samym należała do największych w Polsce, okazała się kluczowym argumentem za wyborem innego przebiegu drogi. Początkowo jako najważniejszy argument przeciwko inwestycji przedstawiano występowanie innego storczyka – miodokwiatu krzyżowego, dla którego torfowiska nad Rospudą są ostatnim miejscem występowania w Polsce, jednak gatunek ten nie podlega Dyrektywie Siedliskowej i jego występowanie nie stanowiło wystarczającego uzasadnienia sprzeciwu względem inwestycji.

6. Mapa

Augustów, Pomorze, Supraśl, Czarniejewo